

З ІСТОРІЇ ЛІСІВНИЦТВА НА СУМЩИНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ – МУЗЕЮ ЛІСУ)

Рожкова Л.І.

Сумський національний аграрний університет

З давніх давен Сумщина славилася своїми лісами. В наш час ліси займають близько 450 тис. гектарів, що становить 17,4 % від загальної площі області (3, с. 3). На півночі області переважають соснові та дубово-соснові ліси, є на Поліссі і діброви. Це найбільш заліснені райони (лісистість складає близько 30%). На сході переважають соснові ліси з домішками дуба та клена. Південь області має найменшу лісистість (близько 3%), основними лісоутворюючими породами є дуб, ясен, клен та липа, висока також частка сосни (4, с.11).

Сумщина має тривалі історичні традиції розвитку лісознавства та розвинене сучасне лісове господарство. З 2007 р. при Сумському обласному управлінні лісового та мисливського господарства (створене 1949 р. шляхом виділення зі складу Харківського управління лісового господарства) існує науково-методичний центр – музей лісу. За усталеною в українському музеєзнавстві класифікацією він належить до відомчих музеїв природничого профілю (5, с. 30), створений з метою репрезентації історії розвитку та сучасного стану лісівництва на Сумщині. Ідея створення музею належить начальнику СОУЛМГ В.П. Чигринцю, велику пошукову, дослідницьку роботу здійснив голова профспілки працівників лісового господарства М.М. Шпакович. Експозиція музею складається з трьох залів, які висвітлюють історію лісівництва та здобутки лісового господарства області.

Зокрема, експозиція першого залу музею присвячена історії розвитку лісової галузі Сумщини, починаючи з часів заселення краю. У другій половині XVII - XVIII ст. ліси на території нинішньої Сумської області частково перебували у приватній власності монастирів, сільських громад, землевласників, а частина належала державі. Для ефективного використання лісів у 1893 р. був організований Корпус лісничих, підрозділи якого були і на Сумщині. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. у краї проводилось масштабне лісорозведення і лісовідновлення, приділялась увага охороні лісів.

Одним із засновників лісодослідної справи був уродженець Кролевця професор В.Д. Огієвський (1861–1923 рр.). Науково-дослідницьку роботу В. Огієвський здійснював у Собицькому (нині – однойменне лісництво ДП «Шосткинське лісове господарство» Сумського ОУЛМГ) та Микільському (нині – одне з п'яти лісництв, що входить до складу комунального підприємства «Дарницьке лісопаркове господарство» Київського ОУЛМГ) лісництвах Чернігівської губернії. Він вивчав плодоношення сосни, її природне поновлення, випробовував різні способи й агротехніку сівби та садіння сосни, дуба. В Собицькому лісництві збереглися закладені В. Огієвським посадки сосни різного географічного походження. Донині у лісовому господарстві застосовують розроблений ним гніздовий спосіб сівби дуба, так званий густий посів жолудів місцями.

В експозиції залу розміщені також портрети відомих лісознавців В.В. Огієвського, Г.Ф. Морозова, А.Н. Краснова та фрагменти їх наукових досліджень. Г.Ф. Морозов – автор ґрунтової праці «Вчення про ліс», в якій викладенні питання біології лісових порід, біології і типів лісонасаджень. Вчений обґрунтував теорію рубок і лісовідновлень, полезахисного лісорозведення. Професору А.Н. Краснову належить робота «Рельєф, рослинність і ґрунти Харківської губернії» (1893 р.).

Привертають увагу матеріали, присвячені відомому лісознавцю, уродженцю Сум Б.Г. Іваницькому (1878–1953 рр.). Після закінчення Сумського реального училища Б. Іваницький вступив до лісового інституту в Петербурзі. Упродовж 15 років працював у державних лісових господарствах Київської та Гродненської губерній. «Тривала лісова практика, - згадував пізніше вчений, - дала мені не тільки тверді основи до пізнання лісу, але й породила мене з ним, я став не тільки розуміти, але й відчувати його» (1, с. 70 - 71). Повернувшись в Україну, брав участь у національно-визвольному русі, був серед засновників Товариства «Просвіта». 1907 р. опублікував першу в Україні роботу з лісівництва «Як збутися ярів і пісків». У праці вказано причини збільшення площ ярів та пісків в Україні, надано практичні рекомендації щодо боротьби із зазначеним явищем. Б. Іваницький був не лише вченим, засновником власної наукової школи лісівників, але і державним діячем. У роки Української революції 1917 - 1921 рр. він організував лісовий відділ при Генеральному секретаріаті, згодом – лісовий департамент при Міністерстві земельних справ, очолював Всеукраїнську лісову спілку. За часів Директорії УНР виконував обов'язки товариша (заступника) міністра земельних справ. В експозиції представлений Наказ по охороні лісів по Народному Міністерству земельних справ від 2 січня 1919 р. за підписом міністра М. Шаповала та директора лісового департаменту Б. Іваницького. Документ регламентував різноманітні аспекти лісокористування, зокрема, заборонялася самовільна вирубка лісу. У роки революції не полишав наукової роботи, були опубліковані праці вченого «Ліси України» та «Лісова господарка України».

Цікаві та різноманітні матеріали висвітлюють діяльність Червоно-Тростянецької лісової науково-дослідної станції. Установа була створена у квітні 1923 р. на базі Тростянецького лісопарку, нині – це підрозділ Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агро меліорації імені Г.М.Висоцького.

Перші лісові культури в Тростянці з'явилися в 1853 році, а вже в 1884 році основі насадження були визнані зразковими. Станція розмістилася у колишньому маєтку землевласника та цукрозаводчика Л. Кеніга. Одним з перших наукових співробітників Тростянецької станції академіком П.С. Погребняком створено українську лісову типологію. Тут вирощують цінні породи дерев, ведуться дослідження, започатковані лісознавцями І.М. Патлаєм, М.М.Орловим. П.К. Фальківським.

П.К. Фальківський, один з перших директорів лісодослідної станції, був дослідником з лісової гідрології. М.М. Орлов (1867-1932 рр.) – автор наукових праць «Основи лісоохорони в Росії», «Положення про корпус лісничих». Г.М.

Висоцький (1865-1940 рр.) очолював Бюро з лісної дослідної справи при Всеукраїнському управлінні лісами. Вченими – лісознавцями були закладені еталонні ділянки лісу, опубліковані цінні наукові праці. У роки нацистської окупації приміщення зазнало значних пошкоджень, відбудовувалася станція силами працівників місцевих лісництв. У 1945-1968 рр. директором лісодослідної станції був професор Харківського університету В.В. Гурський, він працював над залісненням пісків Охтирщини. 1964 р. у Харкові відбулася науково-практична конференція «Сучасний стан дібров, перспективи вирощування і підвищення їх продуктивності», у роботі якої брали участь В.В. Гурський і директор Тростянецького лісгоспу Н.Ф. Гончаренко. Свідченням наукового визнання діяльності Тростянецької станції були візити іноземних колег: 1965 р. станцію відвідала делегація Китайської Народної Республіки. 1968 р. місцевими лісознавцями було опубліковано роботу «Заліснення еродованих схилів сосною у Тростянецькому лісгоспі Сумської області». Роботи по дослідженню стану та росту лісових культур тих років мали велике значення для лісової науки і практики, були покладені в основу значної кількості документів, що регламентували ведення лісового господарства в Україні. Виходячи з того, що головним завданням лісівників є створення, вирощування і збереження лісових насаджень, досвід Тростянецького лісового господарства важко переоцінити.

Нині унікальність Тростянецьких лісів полягає в тому, що тут нагромаджено вже більш ніж сторічний досвід успішного вирощування деревних порід – інтродуцентів, доведено доцільність їх більш широкого введення у лісові культури. Ліси цього краю збагачені породами дерев, які тут раніше не росли, а саме: дуб північний, горіхи – чорний, маньчжурський, сірий, грецький, бархат амурський (листяні породи дерев). Адаптувалися до місцевих кліматичних умов і хвойні породи: сосни – Веймутова, чорна, кримська, австрійська, а також модрина, дугласія Меніза. Досліди по інтродукції продовжуються і нині, кількість інтродуцентів в Тростянецьких лісах та дендропарку господарства нараховує більше 100 видів.

Тростянецька лісодослідна станція функціонує донині, у близькому майбутньому планується створення музею лісу на базі Тростянецького лісгоспу, заснування екологічних стежок до озер краю та продовженні справи збереження й раціонального використання лісових ресурсів області (2, с. 5).

Однією з проблем, над вирішенням якої працюють науковці та лісівники - пошук нових експериментальних методів знешкодження верхівкового короїда, який знищує ліси не лише в Сумській області, але і по всій Україні Європі та світі. Такими методами є вирубка дерев, пошкоджених жуком та синім грибом, який розповсюджує ця шкідникова комаха.

Другий та третій зали музею лісу висвітлюють сучасний стан лісового господарства області. Структура Сумського ОУЛМГ – це 12 лісових та 1 мисливське господарство, які включають 285,3 тис. га державного лісового фонду. Пріоритетом роботи сумських лісгоспів є догляд та примноження лісового багатства регіону. Серед експонатів – лопата посадочна лісова (Меч Колесова А.А.), створена в 60-ті рр. XIX ст. і призначена для посадки сіянців,

гербарії рослин, зрізи деревних порід, зразки продукції сувенірного цеху СОУЛМГ.

Дослідження у галузі лісознавства ведуться науковцями Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка та Сумського національного аграрного університету. 2008 р. у СНАУ створено кафедру садово-паркового та лісового господарства, здійснюється підготовка фахівців за напрямками «Лісове та садово-паркове господарство», «Лісове господарство». Одним із наукових напрямів кафедри є вивчення елементів сучасної технології вирощування декоративних, лісових та сільськогосподарських культур в умовах зміни клімату.

Висловлюємо щирю подяку фахівцеві зі зв'язків з громадськістю Сумського обласного управління лісового та мисливського господарства Вікторії Постовій за цінні поради та надані матеріали, використані при підготовці даної публікації.

Джерела та література

1. Власенко В.М. Уродженці Сумщини – учасники Української революції 1917 – 1921 рр. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2016. –200 с.
2. Лісівники Сумщини про здобутки, плани та проблеми. ДС експрес (Суми). 2018. № 13. С. 5.
3. Майбутнє лісу у твоїх руках. Довідкове видання Державного комітету лісового господарства України, СОУЛГ. Суми: ПП Вінніченко М.Д., 2007.–18 с.
4. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас довідник. К.: ТОВ «Українська картографічна група», 2016. – 94 с.
5. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 428 с.